

at blive læst af alle med interesse for den nyere danmarkshistorie og samfundsdebat. Som de fleste andre gode bøger efterlader den også en række ubesvarede spørgsmål, som forhåbentlig kan anspore til videre forskning i emnet.

Niklas Olsen

| CHRIS HOLMSTED LARSEN: *Den folkekære stalinist. En biografi om Carl Madsen*, Gyldendal, København 2017, 544 s., 349,95 kr.

Kan en stalinist være folkekær? Ja, åbenbart. Beviset hedder Carl Madsen. Den kommunistiske sagfører blev en helt på den nye venstrefløj i 1970'erne, da han kastede sine kræfter ind i forsvaret af Christiania. Om dette segment ligefrem kan siges at repræsentere „folket“, kan nok diskuteres, men ikke desto mindre er Carl Madsen forevigt på den centrale handelsplads, der bærer hans navn, og som besøges af tusindvis af danskere og turister hvert år. Men før blomsterbørnene kastede deres kærlighed på ham, var Carl Madsen primært kendt som en samfundsrevsende kommunist og forfatter. Nu har han fået sig en biografi, og det er helt på sin plads.

Chris Holmsted Larsen (CHL) gør forholdsvis tidligt i bogen regnskab for Madsens forhold til det stalinistiske regime, han forguede:

Den uhyggelige sandhed er, at han hverken var naiv eller uvidende. Han var tværtom bevidst om forbrydelserne, deres omfang og blodige karakter – men det betød alt sammen ingenting i forhold til det store, retfærdige kommunistiske samfund, der legitimerede ethvert offer. Carl Madsens politiske sindelag var dermed til hans dødsdag et mentalhistorisk frilandsmuseum for den, der ønsker at forstå forudsætningerne for den stalinistiske variant af det 20. århundredes totalitarisme som (...) kostede omkring 94 millioner mennesker livet. (s. 55)

Det er en interessant betragtning, at der i Carl Madsens politiske venskabskreds befandt sig såre få arbejdere. Samtidig skildres det intellektuelle bohememiljø, de befandt sig i, så godt, at man forstår, hvorfor de sværmede for revolutionen. Som forbilledet i Sovjetunionen gik det dog også for de danske kommunister hurtigt fra revolutionært sværmeri til benhård disciplin, ofte med åbne øjne. CHL sandsynliggør denne dragning for Carl Madsens vedkommende med det kærlighedsløse og kristne hjem – hvis det da er så simpelt. Hvad der planter fanatismens frø i mennesket, er

ikke nemt at redegøre for, og det er formentlig ikke noget, en biografi nogensinde kan komme helt rundt om.

Til gengæld tegner CHL et meget levende portræt. Carl Madsen var måske folkekær, men var han sympatisk? I bogen fremstår han som lidt af et dumt svin. CHL skåner ikke sin protagonist, og det skal han naturligvis heller ikke, for Carl Madsen skånede heller ingen.

Det var dog ikke blot politiske modstandere eller modparter i rets-salen, der fik hans ideologiske forstokkethed og kompromisløshed at føle. Det var også hans børn, der gang på gang måtte indse, at kommunismen kom før dem, også når det betød, at skumle personer, som faderen kom i kontakt med via sin gerning, og som hans kone Leni blev væge for, boede i deres hus – et par nætter eller gennem længere tid. Eller de jødiske krigsbørn, som det var „rigtigt“ at adoptere, men som parret Madsen ingen forudsætninger havde for at forstå eller tage sig af. Og så var der sprutten. CHL har haft held til at få Carl Madsens datter i tale, og hendes brutalt ærlige vidnesbyrd (som åbenbart gjorde hende upopulær blandt Carl Madsens proselytter på venstrefløj!) tilfører karakteristikken af Carl Madsen en dimension, som ikke gør ham nogle tjenester. Bogen kunne sagtens have været vellykket foruden, men den er rigere med.

Carl Madsens liv gør sig godt dramaturgisk – „the point of no return“ indtræffer i 1941 med interneringen af de danske kommunister. Det blev et definerende vendepunkt i Carl Madsens liv. Fra hans umiddelbare efterkrigsvirke som undersøgelsesadvokat over adskillige bøger til den bitre strid med hans eget parti: Det handlede alt sammen om at få oprejsning for den uret, der dengang blev begået mod ham og andre (hvilke andre skifter lidt med tiden), og til sidst også den uret, der blev begået under de skånselsløse interne partistridigheder. Besættelsen blev med CHL's ord for Carl Madsen en – besættelse (s. 130).

Trods den skånselsløse karakteristik af Carl Madsens ideologiske forstokkethed aner man dog hos CHL også en forståelse for ikke blot den uret, man i DKP følte, men også de mentale byrder, som interneringen i 1941 indebar. CHL er dog opmærksom på ironien i harmen over den behandling, de internerede modtog, i forhold til, hvad der skete med dissidenter i Sovjetunionen. Men at kæmpe for Den Rette Sag gør jo, at man ikke behøver at plage sig selv med den slags ubejlelige dilemmaer.

Selvom man er paranoid, kan man jo i øvrigt godt have ret. Interneringen *var* grundlovsstridig, og uagtet man kan argumentere for, at de regerende partier ikke havde noget reelt valg, så var Carl Madsens vedvarende insisteren på at stille folk til ansvar for grundlovsbruddet et irritationsmoment og en torn i øjet på de magthavere, der havde siddet

under og blev siddende efter besættelsen. CHL konkluderer, at hvis ikke en dom for spritkørsel havde givet en undskyldning for at sætte Madsen fra jobbet med retsopgøret, havde man fundet på en anden. Det virker troligt, og på den måde skaber CHL alligevel en flig af forståelse for den vrede og bitterhed mod samfundet, som blev Carl Madsens drivkraft, og som faktisk ledte til, at han formåede at sætte fokus på nogle af samfundets uretfærdigheder – og ændre dem. Her er forvaringen og behandlingen af kriminelle psykisk syge nok den vigtigste. Igen må man næsten imponeres over den hjernegymnastisk, det kræver at sætte sådanne uretfærdigheder under luppen i Danmark og være i stand til totalt at undskylde dem, når det kommer til Sovjetunionen. Denne dobbelthed mister CHL aldrig af syne, og den løber som en fin rød tråd gennem hele bogen.

Men bitterheden og trangen til at være kontrær førte også til nogle mildest talt bizarre alliancer – bl.a. med den tidligere nazist Jørgen Sehested og den frivole forlægger Stig Vendelkjær, som nok repræsenterede alt det, Carl Madsen i teorien afskyede, men som i praksis kunne trykke og udgive Madsens budskab. Madsen var ikke hævet over den slags interessefællesskaber, og CHL antyder også, at han fandt en vis tilfredsstillelse ved at omgås kontroversielle personligheder, der sågar inkluderede Mogens Glistrup. Krage søger mage?

Tre ting jeg ikke vidste om Carl Madsen: 1) han var langt mere magtfuld i DKP, end hans officielle status lod ane. Han var en af de typer, der som Hans Kirk, Scherfig og Mogens Fog ikke indtog officielle ledende poster i partiet og dermed var lettere at sluge for befolkningen. 2) Apropos Hans Scherfig: De var nære venner, indtil selve grundlaget for deres venskab, partiet, kom i vejen. 3) Han havde endog overordentlig gode forbindelser til DDR, der betragtede ham som en værdifuld påvirkningsagent, indtil de heller ikke kunne styre ham.

Bogen er en vellykket politisk biografi, som er underholdende fra ende til anden, samtidig med at man med Carl Madsen som prisme får et indblik i besættelsen og kampen om forståelsen af den, det ny venstre i 1960'erne og 1970'erne og ikke mindst det parti, som han viede sit liv, men som i sidste ende ikke kunne rumme ham. Striden med de tidligere kammerater var en bitter afslutning på et liv i partiets tjeneste, og ironien er til at tage og føle på: Carl Madsen, stalinist til benet, blev i sidste ende sur på partiet for at gøre det, som det var sat i verden for: lydigt at følge overherrerne i øst, også da disse mistede deres revolutionære glans og slog ind på samarbejdets vej. Carl Madsen endte med at være for revolutionær stalinistisk til 1970'ernes kommunisme – eller, som han foragtfuldt kaldte de tidligere kammerater, „laks-kommunister“! (s. 324)

I takt med at hans stjerne i partiet falmede, strålede den til gengæld

med fornyet glans på den ny venstrefløj, hvor han blev lidt af en superstjerne. Triumfen var vel, da *Dagbladet Information* åbnede spalterne for ham. Dermed fik Carl Madsen en platform og et forum, der var langt bredere end partiavisen *Land og Folk*. Men også på den ny venstrefløj måtte der lukkes lidt øjne. Ikke at man havde glemt DKP og Sovjetunionens stilling til f.eks. foråret i Prag i 1968, og ikke at man ikke udtrykte denne uenighed over for Madsen, men det var åbenbart ikke nok til at forhindre de ny-revolutionære i at lære af den gamle. I epilogen citeres nuværende Christiania-advokat Knud Foldschack for at sige, at Carl Madsen havde en holdning til sine sager og sandelig ikke kunne stå og forsvare store firmaer den ene dag og fyrede medarbejdere den næste (s. 426). Hertil har undertegnede anmelder griflet i margenen med blokbogstaver „HAN FORSVAREDE NAZISTER!“ For det gjorde han. Det var faktisk en fjerde ting, som jeg – og tydeligvis også Knud Foldschack – ikke vidste om Carl Madsen. På den måde lader de unge mennesker til at have fulgt samme devise som de amerikanske magthavere, man selv foragtede for at støtte uhyrlige diktatorer og fascistiske bevægelser: „He may be a son of a bitch, but he’s *our* son of a bitch!“

Partistriden og eksklusionen bliver sammen med Christiania-sagen et bittersødt klimaks på fortællingen. Carl Madsen dør kort efter, men når lige at slutte fred med Scherfig pr. brev. En fiktionsforfatter kunne ikke have fundet på bedre.

Jeg har blot tre indvendinger mod selve fremstillingen: Den første er, at CHL lige lovligt frisk kaster sig ud i psykologiske analyser af sin hovedperson, som bredes ud til generelle udsagn om den menneskelige psyke. Der er ingen tvivl om, at Carl Madsen blev psykisk mærket af krigen, men hvilke psykologiske reaktioner, der er „naturlige“ i forskellige situationer (s. 95), og hvorledes traumatiserende oplevelser udvikler sig i et menneskes erindring (s. 80), er vel noget, som i det mindste kræver en fodnote. Det berører et problem, jeg selv har bakset med, og som også i nærværende tidsskrift har krævet sine ofre: nemlig med hvilken ret vi som historikere kan udtale os på blot et nogenlunde sagligt og fagligt grundlag om vore hovedpersoners psyke. Dette indeholder biografien bemærkelsesværdigt få refleksioner over, og det kan kun delvis forklares eller forsvares ved den populære form. Det er trods alt en bearbejdet ph.d.-afhandling.

Den anden indvending er, at det nogle gange bliver lige indforstået nok. CHL er så meget hjemme i sit stof, at det virker, som om han af og til glemmer at få læseren med. Flere steder blev jeg introduceret for begivenheder, påstande eller begreber, som mangler mellemregninger, der dog i nogle tilfælde kommer senere. F.eks. introduceres og omtales Komintern-agenten Ernst Wollweber som central for Madsens

omfortolkning af begivenhederne under besættelsen (foruden den af DKP ekskluderede søfyrbøder-formand Richard Jensen), uden at læseren rigtig får at vide, hvem og hvad Wollweber og hans organisation var. På side 369 omtales et skænderi med Mogens Fog i et kulturprogram på DR, som jeg svært gerne ville vide noget mere om (skænderiet altså, ikke kulturprogrammet), særligt da de to TV-værter åbenbart måtte bryde ind og stoppe kamphanerne.

Det mest åbenlyse tilfælde er dog Christiania-dommen i Højesteret, som på mange måder kanoniserede Madsen. Vi får faktisk aldrig at vide, præcis hvad den lød på. Det var angiveligt en stadfæstelse af Landsrettens dom, men den får vi heller ikke forklaret. Vi får at vide, at den var et juridisk nederlag, men en politisk sejr. Så vidt jeg kan se, kom retten frem til, at spørgsmålet om Christianias fremtid ikke skulle afgøres i retten, men politisk. Det var reelt en sejr for Carl Madsen og christianitterne, fordi retten dermed ikke efterkom Forsvarsministeriets ønske om at smide de unge på porten. Men selvom afgørelsen således kan betragtes som en sejr, fik Carl Madsen, så vidt jeg kan se, ikke ret i sine påstande. Et så afgørende punkt i hans liv, karriere og ikke mindst eftermæle ville det have været rart at få skåret mere ud i pap.

Det leder til indvending nr. tre: At det af og til virker, som om CHL er forført af myten om Carl Madsen som en dygtig sagfører. At Madsen var velbegavet, hersker der ingen tvivl om. At han havde en skarp tunge heller ikke. At han formåede at forhale sine retssager og gøre dem til et offentligt cirkus, får vi dokumenteret til overflod. Men det virker, som om han tabte de fleste af sine sager – også dem, han med succes fik offentlighedens bevågenhed for. Spørgsmålet nager i hvert fald denne læser: Var Carl Madsen overhovedet en dygtig sagfører?

Disse indvendinger bør dog ikke afholde nogen fra at læse bogen. Den er underholdende, og man bliver klogere på både hovedpersonen og hans omgivelser. Mere kan man næppe ønske sig af en biografi.

Iben Bjørnsson

| DITLEV TAMM: *De klogeste og skarpeste. Historien om Carlsbergfondet, bryggeriet og vores øl*, Gyldendal, København 2018, 533 s., 349,95 kr.

Titlen klinger som et historisk citat, men stammer, oplyser forfatteren, fra Carlsbergfondets aktuelle hjemmeside. Renset for enhver falsk ydmyghed skal ordene bidrage til at forklare det særegne forhold at en stor international bryggerivirksomhed i sidste ende kontrolleres af et lille og – som det senere fremgår af bogen – i praksis selvsupplerende udvalg af universitetsprofessorer, nemlig Carlsbergfondets bestyrelse